

УДК 811.111=0381'255.4:81'253+371/134

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

У статті проаналізовано якості професійної діяльності майбутніх перекладачів. Висвітлено теоретичні аспекти професійної компетенції майбутніх перекладачів.

Ключові слова: професійна компетенція, професійна освіта, компоненти професійної компетенції, кваліфікаційні вимоги, професійна фахова підготовка.

В статье проанализированы качества профессиональной деятельности будущих переводчиков. Рассмотрены теоретические аспекты профессиональной компетенции будущих переводчиков.

Ключевые слова: профессиональная компетенция, профессиональное образование, компоненты профессиональной компетенции, профессиональная подготовка.

The specific features of the future interpreter professional activities are analyzed in this article. The theoretic bases of the professional competence formation, the main descriptions of the future interpreter professional competence are also revealed here.

Key words: professional competence, components of professional competence, professional education, qualification requirements, professional preparing.

У зв'язку з ускладненням і розширенням соціального досвіду, виникненням нових різноманітних форм пред'явлення й перетворення інформації, з усе зростаючим рівнем запитів, компетенція фахівця в галузі освіти набуває дедалі більшого значення. Фахівця, який не чекатиме інструкцій, а вступить у життя з творчим, проектно-конструктивним і духовно-особистісним досвідом.

Багатогранний характер перекладацької діяльності робить завдання підготовки кваліфікованих фахівців достатньо складним процесом і вимагає від них спеціальних знань, умінь і навичок – педагогічних, методичних, дидактичних, психологічних. Майбутні перекладачі повинні постійно прагнути до збагачення загальнокультурними знаннями з галузі країнознавства, історії і літератури, поповнювати свій професійний досвід знаннями, необхідними для перекладу в спеціальних галузях – економіці, юриспруденції, політиці, освіті, медицині й ін., мати високу загальну і світоглядну культуру, широку ерудицію, такт, бути комунікабельними.

Дослідженням даних питань займалося багато науковців, серед них: В. Загвязинський [1] В. Ільїн [2], Н. Кузьміна [3], Ю. Кулюткін [4], В. Сластьонін [7] та ін. Теоретичний аналіз психолого-педагогічних досліджень у галузі професійної підготовки майбутнього перекладача засвідчує різні підходи науковців щодо тлумачення категорії „професійна компетенція”. Дослідники розглядають її і як характеристику особистості (Ю. Кулюткін [4]), і як сукупність комунікативних, конструктивних, організаторських умінь особистості (В. Сластьонін [7]). Компетентність розглядають також як поінформованість, обізнаність, авторитетність (О. Мельничук [9, 145]). Найбільшого поширення в науковій літературі набуло визначення компетентності як „сукупності знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію” (С. Гончаренко [6, 149]). Як бачимо, науковці виокремлюють не вузьке знання предмету, а оволодіння педагогічним досвідом на основі філософії, психології, анатомії й ін., тобто на глибокому всесторонньому знанні теорії. Уміння не тільки зацікавити студентів інформацією, але і вміння вести діалог, обмінюватися думками із слухачами стає показником професійної компетенції.

В. Сухомлинський [11] вважає особистісний аспект професійної компетенції провідним чинником, що визначає успіх навчально-виховної діяльності у вищому навчальному закладі. Особливу увагу він приділяє умінню бути суб'єктом своєї професійної діяльності, що створює умови для реалізації творчих можливостей педагога. Педагогічна творчість виступає вищим проявом професійної компетенції педагога. У дослідженнях В. Загвязінського [1], В. Сластьоніна [7], В. Ільїна [2] та ін. велика увага приділяється проблемі особистості викладача, його професійної етики і педагогічної майстерності. В них виявляються психологічні механізми педагогічної праці, умови формування особистості викладача, обґрунтовується роль педагогічного такту в його діяльності.

Незважаючи на значні теоретичні доробки з цього питання, ще є багато недосліджених проблем, які потребують постійної уваги з боку методистів. Зокрема, такі аспекти цього питання як основні критерії визначення професійно-компетентного перекладача; виділення якостей ціннісно-сміслові сфери його особистості, які стають основними показниками компетенції в педагогічній професії і т.д. Саме тому піднята нами проблема є актуальною і потребує свого розв'язання в сучасних умовах.

Мета статті - проаналізувати специфіку професійної діяльності майбутнього перекладача.

Визначити теоретичні аспекти його професійної компетенції. Обґрунтувати основні компоненти та характеристики професійної компетенції майбутнього перекладача.

Поняття „професійна компетенція” в різних проявах своєї суті й незалежно від термінологічного оформлення зародилося ще в античності. Виділення Платоном вищого ступеня навчання, ідеали Арістотеля про вищу освіту на базі поєднання широкої загальної освіти з вивченням професії, втілення в середньовічних університетах ідеї організації професійної освіти на раціональній основі, розвиток у новий час принципу реалізму вищої школи, перетворення в XVIII-XIX ст. кращих світських професійних шкіл у вищі навчальні заклади, становлення сучасної багаторівневої вищої освіти — всі ці поступальні історичні зміни свідчать про пошук підходів до випуску вузами конкурентноздатних професійно компетентних спеціалістів.

Семантично категорія „професійна компетенція” належить до понять „компетенція” і „компетентний”. Поняття „компетентний” за своєю етимологічною основою походить від латинського „competens” (competentis) – належний, відповідний: 1) досвідчений у певній галузі, якомусь питанні; 2) повноважний, повноправний у розв’язанні якоїсь справи [9, 345]. Компетенцію дослідники розглядають як: 1) область відповідальності та визначених повноважень; 2) область діяльності, яка має значення для ефективної роботи, закладу загалом, де індивід має виявити певні знання, уміння, поведінкові навички, здібності й професійно важливі якості [10, 108].

Поняття компетенції пов’язується з сукупністю повноважень, прав і обов’язків якого-небудь органу або посадовця. Словник іноземних слів пояснює поняття „компетенція” (лат. Competentia) — як приналежність по праву, коло повноважень якого-небудь органу або посадової особи; коло питань, в яких дана особа володіє пізнаннями і досвідом, і „компетентність” (лат. Competens, competentis) — володіння компетенцією; володіння знаннями, що дозволяють судити про що-небудь [8]. Значення „добиваюся” і „досягаю” означають процесуальність дії і визначають суть компетенції, визначаючи динамічний аспект даної категорії.

Таким чином, принципова, на наш погляд, відмінність компетенції і компетентності полягає в тому, що „компетенція” є інституційне поняття, що визначає статус якої-небудь особи, „компетентність” же у свою чергу є поняттям функціональним, що виявляється в діяльності.

Згідно філософським дослідженням науковців [5], концепція професійної компетенції спирається на тріаду (рис. 1). Ця тріада лежить в основі обґрунтування процесу професійного становлення особи, а саме вичленення трьох етапів цього процесу: мотиваційно-ціннісного, теоретико-методологічного і діяльнісного.

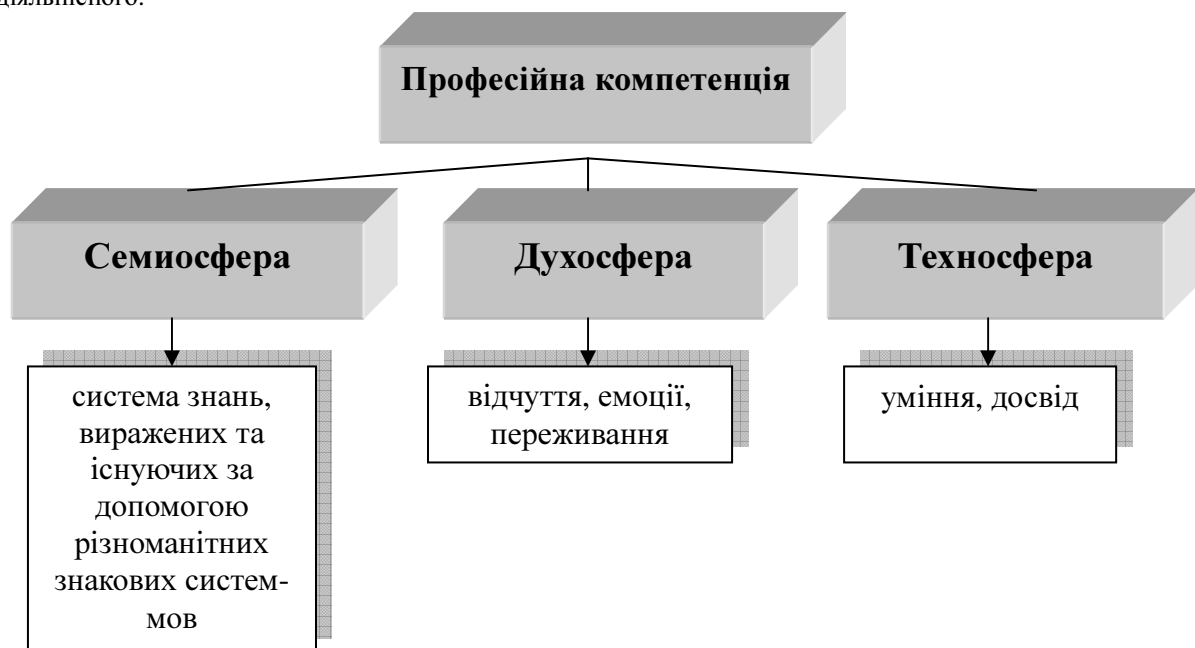

Рис. 1. Концепція професійної компетенції

У американській соціальній науці розроблена модель „компетентного працівника”, яка є дуже популярною зараз. В ній робиться спроба виділити комплекс індивідуально-психологічних якостей фахівця, в який входять: дисциплінованість, самостійність, комунікативність, прагнення до саморозвитку. Важливою особливістю цієї теорії є акцентування на саморозвиток особи, під яким розуміється процес самовивчення, при якому особа приймає вимоги, трансформує їх для себе адекватно рівню свідомості, розвитку здібностей, сформованості потреб. Як наслідок, в американській теорії „компетентного

працівника” найважливішим компонентом його кваліфікації стає здатність швидко і безконфліктно пристосовуватися до конкретних умов праці.

В структуру суб'єктивних чинників деякі науковці включають тип спрямованості, рівень здібностей, компетенцію, в яку входять спеціальна і професійна компетенція, методична, соціально-психологічна, диференціально-психологічна, аутопсихологічна компетенція [3]. Виділяються три основні компоненти цієї структури: особистісний, індивідуальний та професійні знання і уміння, тобто професійна компетенція, що визначається за рівнем саморозвитку. Вони повинні забезпечувати потребу і можливість постійного саморуку, саморозвитку, самоосвіти особистості. Тому професійна компетенція розуміється нами як інтегральна характеристика особистості, ключове поняття для характеристики діяльності, що дозволяє фахівцю найпродуктивніше реалізовувати себе в конкретних видах трудової діяльності, забезпечуючи стійкий ефективний характер праці, визначаючи потребу і здатність постійного саморуку, саморозвитку, самоосвіти особи.

Основними характеристиками компетенції є такі: мобільність, гнучкість відповідно до змінних умов об'єктивної реальності; орієнтованість на майбутнє; діяльнісний характер; уміння здійснити найкоректніший вибір вирішення проблеми.

Порівнюючи поняття „кваліфікація” і „компетенція”, необхідно відзначити, що другий термін ширший від першого, оскільки він включає, крім суто професійних знань і умінь, що характеризують кваліфікацію, такі якості як ініціатива, співпраця, комунікативні здібності, здібність до саморозвитку і самовдосконалення, уміння вчитися, оцінювати, логічно мислити, наявність чіткого уявлення про себе як професіонала.

Професійна діяльність перекладача припускає виконання різноманітних видів діяльності, що забезпечують багатогранність міжмовної комунікації. Перекладач за своїми професійно-технічними якостями володіє всіма аспектами перекладацької, лінгвістичної і педагогічної діяльності. Він не тільки професійно перекладає, але й вміє організувати навчальний процес, пояснити загальні принципи, методи і прийоми перекладу, показати можливі варіанти вирішення перекладацьких проблем, а в цілому, навчити студентів грамотному перекладу.

Рівень лінгвістичної підготовки майбутнього перекладача повинен дозволяти йому проводити навчальні заняття іноземною мовою і моделювати ситуації мовного спілкування в аудиторії. Від нього вимагається високий рівень знань в області суміжних лінгвістичних дисциплін, доводиться пояснювати значення термінів лексикології, семасіології, граматики. В цій якості майбутній перекладач є ще і кваліфікованим мовознавцем. Він повинен володіти також широкими загальнокультурними знаннями в області країнознавства, історії і літератури, постійно поповнювати свій професійний „багаж” знаннями, необхідними для перекладу в спеціальних областях — економіці, юриспруденції, політиці, освіті, медицині і ін.

Успіх майбутнього перекладача повною мірою залежить від рівня його професійної підготовки. Професійна майстерність припускає здатність ефективно здійснювати свою діяльність і є взаємозв'язком професійно важливих якостей і досвіду перекладача, його творчих і особистих якостей. Важливу роль в процесі навчання відіграють особистісно-організаційні якості перекладача. Порядність у відносинах із студентами і викладацьким складом, доброзичлива атмосфера на заняттях, але і вимогливість теж, сумлінність, хороші організаторські здібності сприяють створенню необхідної ділової атмосфери і зацікавленості студентів в навчанні. Одним з істотних якостей, якими повинен володіти перекладач, є професійно-педагогічна спрямованість. Ця якість розглядається як центральна ланка, без якої неможливо професійне становлення особистості викладача. Щоб бути справжнім професіоналом, недостатньо тільки знання предмету і уміння його викласти. Важливе бажання фахівця працювати в цій сфері, його позитивний настрій до викладацької праці, потреба удосконалювати свої професійні знання і уміння.

Професія перекладача пов'язана з різними аспектами комунікації. У питанні організації навчання важливо зробити акцент на встановлення взаємодії перекладача і студентів, студентів один з одним. При управлінні навчанням необхідний гнучкий стиль роботи, коли в доброзичливій формі проходить мовленнєво-мисляча робота студентів по засвоєнню знань у відповідності з поставленим завданням. Управління процесом навчання в демократичному стилі припускає рівну і активну участь всіх членів колективу, у тому числі і перекладача, у вирішенні завдань навчального процесу. Це вимагає від нього педагогічних умінь, направлених на створення в навчальній групі атмосфери доброзичливості; сприяє зацікавленості та відповідальності студентів при колективній роботі; вчить студентів справедливо оцінювати свою роботу і погоджувати свою діяльність з думкою колективу і викладача.

В основу кваліфікаційних вимог, які висуваються до перекладача, повинні бути поставлені компоненти професійної компетенції, пов'язані з реалізацією мети навчання на різних рівнях, з урахуванням сучасних соціальних вимог і реальних умов освіти. Виділяємо такі базові компоненти компетенції перекладача:

1. Соціально-психологічна компетенція.
2. Комунікативна і професійно-комунікативна.

3. Загальнопедагогічна професійна компетенція.
4. Наочна компетенція у сфері спеціальності перекладача.
5. Лінгвокраїнознавча і філологічна компетенція.
6. Творча, дослідницька компетенція.
7. Професійно-значущі якості особи.

Кваліфікаційні вимоги ставлять своїм завданням визначити відповідність рівня професійної компетенції перекладача одержаній спеціальності. Як бачимо, професійна компетенція і кваліфікаційні вимоги, які ставляться до перекладача, визначаються метою, завданнями, змістом навчання, а також методичними, лінгвістичними, організаційними і ін. підходами до процесу підготовки майбутніх фахівців. Майбутній перекладач повинен бути людиною з вищою педагогічною освітою, яка є фахівцем в галузі теорії і практики перекладу, активно володіє іноземною мовою, має власний перекладацький досвід, володіє відповідною професійною компетенцією, знайома з характером перекладацької діяльності, можливостями, труднощами і умовами роботи перекладача. Під професійно-важливими вміннями перекладача слід розуміти вміння педагогічно, психологічно і методично грамотно здійснювати свою професійну діяльність, спрямовану на формування перекладацької компетенції, що зумовлює здатність до участі в міжкультурному спілкуванні.

Проведеними дослідженнями встановлено, що професійна компетенція перекладача є не механічною сумою якостей, а їх закономірно організованою системою, яка виступає симптомокомплексом суб'єктивних властивостей, специфічних тільки для професійної перекладацької діяльності. Даний симптомокомплекс формується у студента в ході освоєння ним професійної діяльності. Професійна компетенція перекладача — це індивідуальні властивості суб'єкта професійної перекладацької діяльності, які необхідні і достатні для її реалізації на нормативно заданому рівні та які позитивно корелюють з її основними результативними параметрами — якістю, продуктивністю, надійністю. Вона охоплює всі аспекти перекладацької компетенції, перевершуючи її за об'ємом знань і умінь. Показником сформованості професійної компетенції є майстерність викладача, яка складається з сукупності професійних знань, умінь і здатності застосовувати їх в своїй професійній діяльності.

Висновки. Отже, завдяки залученню в реальну діяльність процесу формування професійної компетенції майбутнього перекладача, ми побачили, що теоретичними аспектами цього процесу є планування, реалізація і корекція навчання та власної самостійної діяльності студентів. Вона сприяє самоутвердженню перекладача як самостійної, самокерованої, самореалізованої особистості, розвитку його творчих начал, умінню поєднувати особисту відповідальність і суспільні інтереси, зростанню освітніх і духовних потреб особистості, розвитку гуманістичних ціннісних орієнтацій студента. Особливості підготовки майбутніх перекладачів обумовлені компонентами їхньої професійної компетенції, кінцевою метою і завданнями курсу. Формування професійної компетенції, що охоплює всі етапи роботи майбутнього перекладача, засновано на принципі доведеності вміння аргументувати свій вибір і вміння критично ставитися до своїх дій. Усебічний розгляд умов реалізації цього складного процесу і є перспективою подальших розвідок у даному напрямку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загвязинський В.І. Викладання як творчий процес// Вісник вищої школи. – 1987. – № 7. – С. 22 - 29.
2. Ільїн В.С. Цілісний підхід до формування особистості// Теоретико-методологічні основи формування особистості школяра і студента: Тез. доп. Всесоюзної наукової конференції. – М.: 1990. – 150с.
3. Кузьміна Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М., 1990. – 162 с.
4. Кулюткин Ю. Н. Творческое мышление в профессиональной деятельности учителя / Ю. Н. Кулюткин // Вопросы психологии. – 1986. – №2. – С. 25 – 34.
5. Лотман Ю.М. Про семиотичний механізм культури // Антологія культурологічної думки. -М.: 1996. – С. 37 – 49.
6. Професійна освіта: словник: [навч. посібник для студ. вищ. навч. закл.] / [уклад. С. У. Гончаренко та ін.]; наук. ред. Н. Г. Ничкало. – К.: Вища шк., 2000. – С. 149 - 151.
7. Сластьонін В.А., Міщенко А.І. Професійна педагогічна підготовка сучасного вчителя // Радянська педагогіка. - 1991. - № 10. - С. 79 - 84.
8. Словник іншомовних слів. М.: 1989. - С. 247 - 250.
9. Словник іншомовних слів / [за ред. О.С.Мельничука]. – К., 1977. – 775 с.
10. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / [за заг. ред. проф. І. Д. Зверев]. – К. – 2008. – 336 с.
11. Сухомлинський В. А. 100 порад вчителю // Вибрані педагогічні твори. - Київ. - 1980. - Т.2.